

Zsoltárok, himnuszok, lelki énekek — III.*
Középkori latin szövegek az Efézus 5,19 és Kolossé 3,16
értelmezéséhez

Fordította: Dejsics Konrád OSB

Caesarius Arelatensis: Regula ad monachos¹

XIX. ... Ne legyetek oktalanok, hanem figyeljetek arra, mi az Isten akarata: *És meg ne részegedjetek bortól, amiben kicsapongás van, hanem teljesedjete be Szentlélekkel; szólván egymás közt zsoltárokban (in psalmis) és himnuszokban (hymnis) és lelki énekekben (canticis spiritualibus), énekelvén és zsoltározován (cantantes et psallentes) szívetekben az Atyának és Istennek, engedelmeskedvén egymásnak Krisztus félelmében.*

**Primasius Adrumetanensis:
Commentaria in epistolas Sancti Pauli²**

És meg ne részegedjetek bortól, amiben kicsapongás van, hanem teljesedjete be Szentlélekkel; szólván egymás közt. Kifejti az önmegtartóztatásban lévő jót, mert a kicsapongás eszközét megkívánni nem illik a keresztre feszítettekhez, hanem hogy Szentlélekkel teljenek el, mert a részegség a bűnök szülőanyja. *Zsoltárokban (in psalmis) és himnuszokban (hymnis) és lelki énekekben (canticis spiritualibus) énekelvén (cantantes).* Nem a világ dolgairól — ahogy Dávid mondja: „Hogy ne szólja szám az emberek cselekedeteit”. (Ps 16,4) *És zsoltározován (psallentes) szívetekben az Istennek.* Ne csak száunkkal énekeljük (cantemus) Isten igéit. *Hálát adván mindenkör mindenekért a mi Urunk Jézus Krisztusnak nevében az Istennek és Atyának.*

* Ld. az I. részt (ford. Hanula Gergely): „Zsoltárok, himnuszok, lelki énekek. Görög egyházatyák Efézus 5,19 és Kolossé 3,16 értelmezéséhez”, *Magyar Egyházzene* XI (2003/2004) 83–106. — A II. rész (ford. Dejsics Konrád): „Zsoltárok, himnuszok, lelki énekek. Szövegek Efézus 5,19 és Kolossé 3,16 értelmezéséhez a latin egyházatyák korából”, *Magyar Egyházzene* XIV (2006/2007) 361–366. — A bibliafordításokra (különösen Kol 3,16skk. és E 5,19) vonatkozólag ld. az előző részek jegyzeteit.

¹ PL LXVII, 1101.

² PL LXVIII, 622.

Luculentus: Commentarii³

Zsoltárookban és himnuszokban (in psalmis et hymnis). A zsoltár (psalmus) a testre vonatkozik, a himnusz (hymnus) az elmére, az ének (canticum) az erősségre.

Amphilochius Iconiensis / Ursus: Vita S. Basilii⁴

„... számadással tartozol Istennek rólam az ítélet napján.” (157) Az atya akkor könnyek közt mondta: „Jaj nekem, bűnösnek! Mi esett szerencsétlen leányommal? Ki rabolta meg kincstáramat? Ki követte el ezt a joggalanságot leánnyommal szemben? Ki oltotta ki szemem drága fényét? Mindig is a mennybéli jegyessel, Krisztussal akartalak eljegyezni, az angyalok társaságának részesévé kívántalak tenni, és azon igyekeztem, hogy *zsoltárookban* (in psalmis) és *hymnuszokban* (hymnis) és *lelki énekekben* (canticis spiritualibus) énekeljek (canere) az Istennek; téged pedig a bujaság féltelenségének indulata kerített hatalmába. Engedj, amint kívánom, szűkölködésben élnem Istennel, ne taszítsd le öregségemet bánat közepette az alvilágba, s ne árnyékold be szüleid nemességét!”

Gregorius I: Homiliae in Ezechielem⁵

12. A kifelé néző csarnok (vestibulum) a kezdők hitét jelölheti, az a csarnok pedig, amely belül volt, a tökéletesek hitét, akik már a hit révén jelekkel és erőmegnyilvánulásokkal is ékesek. A belső csarnok a magasabb parancsokat, a kifelé néző csarnok pedig akár a legalacsonyabb parancsokat jelképezheti. A csarnokon keresztül vezet az út a lépcsőhöz és a kapuhoz, mert az igehirdetés parancsain keresztül érünk az erényekhez, valamint a mennyei kegyelem bejáratához. Mikor tehát egyesek azt a parancsot kapják, hogy gondolataikban az örökkévaló dolgoknál időzzenek, a mennyei dolgokon elmélkedjenek, és azt mondják nekik, hogy *zsoltárookban* (in psalmis) és *hymnuszokban* (hymnis) és *lelki énekekben* (canticis spiritualibus) éljenek, akkor mintegy a belső csarnokot mutatják meg nekik, amely ötven könyök hosszú és ötven könyök széles. Ezekről a számokról most nem beszélünk, mert főntebb már sok mindent elmondunk róluk. Amikor pedig mások azt a parancsot kapják, hogy „a férj adja meg a feleségének, amivel tartozik, hasonlóképpen pedig a feleség is a férjének” (1K 7,3), akkor mintegy a kifelé néző csarnokot jelzik nekik. Ez, bár kifelé néz, mégis csak belül van, hiszen jóllehet a nyers hallgató még a test dolgait cselekszi, még sincs távol attól, hogy a jók közé számítsák.

³ PL LXXII, 848.

⁴ PL LXXIII, 303.

⁵ PL LXXVI, 1035.

Auctores varii: Concilia Hispaniae⁶

XIII. A himnuszéneklés nem ellenzendő

A himnuszok éneklését illetően (hymnis ... canendis) Üdvözítőnktől is és az apostoloktól is kaptunk példát, hiszen bizonyosságunk van arról, hogy maga az Úr is himnuszt mondott (hymnum dixisse), Máté evangelista tanúsága szerint: „és dicséretet mondván (hymno dicto) kimentek az Olajfák hegyére” (Mt 26,30); valamint Pál apostol is így ír az efezusiakhoz: *teljesedjetek be Szentlélekkel; szólván zsoltárokban (in psalmis) és himnuszokban (hymnis) és lelki énekekben (canticis spiritualibus)*. Mivel pedig tudvalevően szereztettek bizonyos himnuszok (hymni) emberi igyekezetből Isten dicséretére, valamint az apostolok s mártírok diadalára, mint a szent tanítók, Hiláriusz és Ambrus alkotásai, melyeket azonban egyesek különösen is helytelenítenek amiatt, hogy nem kanonikus szent iratokból vagy az apostoli hagyományból erednek, visszautasítanak tehát azt az emberek szerette himnuszt (hymnum) is, melyet nap mint nap elmondunk minden egyes zsoltár (psalmodium) végén mind a nyilvános, mind a magán istenszolgálatban (publico privatoque officio): „Dicsőség és tisztelet az Atyának és Fiúnak és Szentléleknek mindörökkön örökké. Ámen”? Dehát ama himnus (hymnus) is, melyet Krisztus testben való születésekor énekeltek az angyalok: „Dicsőség a magasságban Istennek, és a földön békesség a jóakarátú embereknek” (L 2,14) és a folytatását az egyház tanítói szerezték, ezek szerint ezt sem kellene énekelni az egyházakban, merthogy nincs benne a Szentírás könyveiben? Szereztetnek tehát himnuszok (hymni), ahogy elbocsátó áldások (missae) vagy fohászok (preces) vagy könyörgések (orationes) vagy áldások (commendationes) vagy kézfeltételek (manus impositiones) is szereztetnek; közülük ha egyet sem mondanának el az egyházakban, minden istentisztelet (officia ... ecclesiastica) megszűnnék. Az Apostol arra figyelmezteti Timóteust, hogy legyenek ilyenek, sőt buzdítja rá: „Könyörögve kérek tehát, hogy tartásanak könyörgések (obsecrationes), imádságok (orationes), esedezések (postulationes) s hálaadások (gratiarum actiones) minden emberért: a királyokért s minden feljebbvalókért”. (1T 2,1sk.) Amint tehát az imádságokat (orationes), úgy az Isten dicsőségére szerzett himnuszokat (hymnos) se helytelenítse senki közülünk a továbbiakban, hanem egyazon módon gyakorolja (celebrat) őket Gallia és Hispánia, azokat pedig, akik a himnuszokat (hymnos) el merészelnék vetni, kiközösítéssel kell büntetni.

XIV. A három ifjú énekének minden misében való elénekléséről

A három ifjú énekének eléneklését (hymnum ... trium puerorum ... canere) pedig, amelyben az ég és a föld minden teremtménye magasztalja az Urat és amelyet az egész földkerekségen elterjedt katolikus Egyház gyakorol (celebrat),

⁶ PL LXXXIV, 370–371.

bizonyos papok a vasárnapi misében (in missa dominicorum dierum) és a mártírok főünnepein (in sollemnitatibus martyrum) elhanyagolják: ezért ez a szent zsinat elrendelte, hogy Hispánia és Gallia minden egyházában minden mise alkalmával (in omnium missarum sollemnitate) ugyanezt a himnuszt (hymnus) a pulpitusról elénekeljék (in pulpito decantetur). Elvesztik a velünk való közösséget azok, akik megszegik e himnusz ősi szokását (antiquam ... hymni consuetudinem), valamint a mi rendelkezésünket.

Beda: Allegorica expositio in Cantica canticorum⁷

„Csengjen a te hangod (vox) a fülemben”, (Ct 2,14) tudniillik a dicséret hangja (vox laudis), vagy az igehirdetésé, vagyis olyan hang, amely *zsoltárookban* (in psalmis) és *hymnuszokban* (hymnis) és *lelki énekekben* (canticis spiritualibus) dicsér engem, vagy pedig igehirdetésével a közelállók száját és lelkét az én dicséretemre serkenti. Mert ezekben mutatja meg arcát a menyasszony az Úrnak.

Beda: Homiliae⁸

„Keresték” —úgymond— „Jézust, s szóltak egymással (colloquebantur adinvicem) a templomban állván: «Mit gondoltok, hogy nem jön-e az ünnepre?»” (J 11,56) Keresték ugyanis a zsidók Jézust, ám rossz szándékkal: azért keresték, hogy amikor eljön az ünnepre, megölhessék. Keressük mi is őt, aki az Isten templomában áll, „egy szívvel kitartván az imádkozásban” (Act 1,14), és szóljunk egymással *zsoltárokkal* (psalmis) és *hymnuszokkal* (hymnis) és *lelki énekekkel* (canticis spiritualibus), *hálával* (in gratia) kérve őt, hogy jöjjön el a mi ünnepünkre és világosítson meg jelenlétével, ő maga szentelje meg ajándékait.

Leodegarius Augustodunensis: Epistola consolatoria⁹

A szeretetnek oly nagy heve lobogott Mária szívében (vö. L 10,39–43), hogy még az Úr test szerinti szolgálatával sem foglalatzkodott, hanem egyedül istenségének hatalmát szemlélte, amelyben az Úr feltűnt előtte. Szükséges tehát, hogy az, aki kiérdemelte e szemlélődés magas fokát és gonosz akadályokba ütközik, éjjel-nappal *zsoltárokkal* (psalmis) és *hymnuszokkal* (hymnis) és *lelki énekekkel* (canticis spiritualibus) foglalatzkodván s a szent Regula iránti engedelmességet őrizvén égő lámpással várakozzék az Úr érkezésére, hogy amikor megérkezik és zörget, tüstént ajtót nyisson neki.

⁷ PL XCI, 1113.

⁸ PL XCIV, 125.

⁹ PL XCVI, 376.

**Smaragdus S. Michaelis:
Commentaria in Regulam Sancti Benedicti¹⁰**

Az Úr napján olvasással foglalatoskodjanak valamennyien, azok kivételével, akik különböző feladatokra vannak kirendelve (48,22). Innen van az, hogy a régi atyák azt mondták: az Úr napján semmi mást ne csináljanak, csak az Úrral foglalatoskodjanak; se magukat, se másokat ne mentegessék semmiféle ürüggyel. De kérek is, testvérek, hogy semmi más munkálkodáson ne kapjanak rajta titeket azon a szent napon; csakis *zsoltárokkal* (psalmis) és *hymnuszokkal* (hymnis) és *lelki énekekkel* (canticis spiritualibus) teljék el az a nap.

Rabanus Maurus: Commentaria in librum Josue¹¹

Bened van Jézus mint vezéred (ducem) a hit révén, „készíts magadnak vert¹² kürtöket (tubas ductiles)” (Nm 10,2), ha pap vagy; királyi nép lettél ugyanis és szent papság (vö. 1P 2,9); rólad mondatott: „készíts magadnak kürtöket”, az Írásokból „verve”, innen vedd (duc) értelmezéseidet, innen beszédeidet — ezért nevezik ugyanis vert kürtöknek (tubas ductiles). Ezekén énekelj (cane),¹³ és ha ezeken a kürtökön énekelsz (si in talibus cecineris tubis), azaz *zsoltárookban* (in psalmis), *hymnuszokban* (hymnis) és *lelki énekekben* (canticis spiritualibus) ...

Rabanus Maurus: Commentaria in librum Iudicum¹⁴

Ezzel a szarvkürttel (buccina) katonáskodva és vele harcolva legyőzzük az idegeneket, az ellenséget megfutamítjuk, még ha annyian vannak is, mint a sáská; mert sáskához hasonlatos az ördögök sokasága, melyeknek sem az égben, sem a földön nincsen szállásuk. Munkálkodásunk harcában járjon tehát előttünk a tudás fénye, az erény, az isteni ige hirdetése; harcoljunk mi is *zsoltárookban* (in psalmis) és *hymnuszokban* (hymnis) és *lelki énekekben* (canticis spiritualibus) énekelvén (concinentes) és kiáltván az Úrhoz, hogy a győzelmet is tőle nyerhessük el.

¹⁰ PL CII, 886.

¹¹ PL CVIII, 1023.

¹² Lefordíthatatlan szójáték: „vezér” (dux) és „vert” (azaz kalapáccsal megmunkált ezüstből való) (ductilis).

¹³ A latin a hangszeres játék kifejezésére (különösen fúvós vagy sípos hangszernél) a „canere”, azaz „énekelni” szót használja.

¹⁴ PL CVIII, 1165.

Rabanus Maurus: Homiliae¹⁵

„Testvérek. Mindent, amit csak cselekedtek szóval vagy tettel, mindent az Úr Jézus nevében, hálát adva általa az Istennek és Atyának.” (Kol 3,17) Amit csak mondtok vagy tesztek —írja— Krisztusra tekintve, igyekezzetek leróni a köteles hálaadást az Istennek és Atyának mindazért, amit csak Krisztus által kaptatok. Merthogy a *zsolttárok*kal (psalmis) és *hymnuszokkal* (hymnis) és *lelki énekekkel* (canticis spiritualibus) a hálaadást nevezte meg, amikor ezt mondta: *szívetekben adjatok hálát Istennek*; s amit csak mondotok vagy tesztek, úgy mondjátok és tegyétek, ahogy illik azoknak, akik méltónak találtattak arra, hogy ily nagy dolgokat nyerjenek el. Ez az igazi hálaadás, majd pedig e helyütt is elismételve, amit az efezusiaknak írt, rátér a személyes vigasztalásra.

Haymo Halberstatensis: Commentaria in Psalmos¹⁶

„És megvigasztalódtam” (Ps 118, 52) magam miatt, ám a bűnösök miatt szenvedek — ezt jelenti az, hogy „gyöngeség”, azaz búsulás „vett erőt rajtam”. Búsulást és fájdalmat mondok, ami „a bűnösök miatt” fogott el engem. Nem azért, mert rosszal támadtak rám, hanem mert „elhagyták a te törvényedet”. (Ps 118, 53) Miattuk gyengültem el, ámde hogy elvegyek magamtól minden undort, az Úrnak *zsolttárok*at és *hymnuszokat* (psalmos et hymnos) énekeltem (cantabam) az én szívemben — ezt jelenti, hogy „zarándokságom helyén”, azaz ebben az életben, ahol felismerem, hogy zarándok vagyok, „énekek (cantabiles) voltak nekem a te parancsolataid”, azaz a *zsolttárok* és *hymnuszok* (psalmi et hymni), amelyek igazzá teszik a tisztán éneklőt (pure cantantem) az apostoli mondás szerint: *Zsolttárokban* (in psalmis) és *hymnuszokban* (hymnis) és *lelki énekekben* (canticis spiritualibus) *hálával énekelvén a ti szívetekben Istennek*.

Haymo Halberstatensis: Expositio in D. Pauli Epistolas¹⁷

És meg ne részegejétek bortól, amiben kicsapongás van, hanem teljesejétek be Szentlélekkel. Kicsapongáson kell értenünk minden olyan bűnt, amely a részegség alkalmával történik, mert amiképp valamelyik tanító mondja, a részegség nem mentség a bűnre. Hanem meg kell jegyeznünk, hogy amint azok, akik eltelnek borral, eltelnek szégyentelenséggel, türelmetlenséggel, kicsapongással, szemérmertelenséggel, góggal és minden egyéb bűnnel is, ugyanúgy azok, akik eltelnek Szentlélekkel, eltelnek tisztasággal, alázatossággal, szelídséggel és minden egyéb erénnyel is, *szólván egymás közt zsolttárokban* (in psalmis) és *hymnuszokban* (hy-

¹⁵ PL CX, 327–328.

¹⁶ PL CXVI, 611.

¹⁷ PL CXVII, 728.

mnis) és lelki énekekben (canticis spiritualibus). Akkor beszélünk egymás közt *zsoltárokbán* (in psalmis), amikor felváltva énekeljük a zsoltárokat (alternatim canimus psalmos). A zsoltárok (psalmi) a zsoltározásról (psallendo) vannak elnevezve, és a zsoltárok között (in psalmis), azaz a zsoltároskönyvben (in psalterio) találhatóak. A görög himnusz (hymnus) latin nyelven „laus Dei” (istendicséret). A himnusz, ha költemény (si componitur), ámde nem énekelve adják elő (non cantatur), nem himnusz: ha költemény is, meg éneklük is, ámde nem az Isten dicsőségére, nem himnusz. Latin himnuszokat (hymnos Latinos) leginkább Ambrus és Hiláriusz, eme kiváló férfiak költöttek. Amikor azt mondta, hogy *énekekben*, helyesen tette hozzá, hogy *lelkiekben*, mert vannak énekek (cantica), melyek nem lelkiek (spiritalia), s nem is Isten dicsőségére éneklük őket (cantantur), mint a világi emberek énekei (cantica). *Lelki énekek* (cantica ... spiritualia) azok, melyeket a próféták a Szentlélek sugallatára, vele eltelve szereztek (composuerunt), mint Mózes, Anna, Debóra, Izaiás, Ezekiás és a többi próféta énekei. Igazából az a különbség az ének és a zsoltár között (inter canticum et psalmum), hogy az éneket (canticum) az ember csak a szájával adja elő és éneklük el (decantatur), a zsoltárt (psalmus) viszont valamilyen zenészerszám (addito quodam instrumento musicae artis), jelesül a pszaltérium (psalterio) kíséretével. *Énekelvén és zsoltározván* (cantantes et psallentes) *szívetekben az Úrnak*. Azért mondta, hogy *szívetekben*, mert sokan vannak, akik szájukkal énekelnek (cantant ore), akiknek szíve nem egyezik szavukkal (mens non concordat voci), s akik inkább figyelnek a jó hangzásra (ad sonoritatem vocis), csak hogy hallgatóiknak (auditoribus) tessenek, mintsem hogy fontolóra vénének szívükben, amit mondanak. Azok énekelnek igazán szívükben (cantant in corde), akiknek a szíve megegyezik szavukkal (mens concordat voci), Szent Benedek mondása szerint: „úgy álljunk a zsoltározáshoz (ad psallendum), hogy szívünk megegyezzék szavunkkal (mens nostra concordet voci nostrae)” (Reg. 19,7), *hálátat adván mindenkor mindenekért a mi Urunk, Jézus Krisztusnak nevében az Istennek és Atyának*.

Smaragdus monachus S. Maximi: Praefatio in expositionem Psalmorum¹⁸

Ezt a zsoltármagyarázatot (expositionem psalmorum) több egyházatyá mondásának rövidleteként gyűjtöttük össze, hogy rövideége elvegye az ártalmas csömmört, és a szívre tett hatása élesítse és megnyissa az értelmet; hogy mindazok, amik a zsoltárokbán (in psalmis) a betűk leple alatt bezárva rejlenek, napvilágra kerülve még gyorsabban megvilágosodjanak. Hiszen a rövid olvasnivalót kíváncsibban olvassuk, hamarabb megértjük, könnyebben emlékezetünkbe írjuk és biztosabban megőrizzük. Szükséges tehát, hogy eme lelki zsoltármagyará-

¹⁸ PL CXXIX, 1022–1024.

zatot (*spiritalis expositio psalorum*) gyakran olvasgassák a hívők, és magukat a zsoltárokat (*psalmi*) is bölcsen, kitartóan és alázatosan mondják (*recitentur*), hiszen mindig találunk bennük eszünknek támogatást, szívünknek gyógyulást, lelkünknek meg orvosságot. Bennük van ugyanis a gyászolók nagy vigasztalása, az igazak boldog reménye, a gyengék gyógyulása, a veszedelemben forgók támasza és menedéke; és végül a lelkiekkel táplálkozók mindenek felett gyönyörűséges étke is bennük található. A zsoltárok kitartó elmélkedése (*assiduum ... psalorum meditationem*) révén a bűnbánattartók szíve töredelemre indul s a könnyek hasznos esőjét záporozza. A zsoltárokból (*in psalmis*) olvasható ugyanis az örök élet ígérete, amely révén a mennyei ország reménye megerősödik a lélekben. Annak ígétét olvassuk bennük, hogy részünk lesz a bűnök bocsánatában, és hogy a szenvedőkre dicsőséges, örök felüdülés vár. Bennük van ugyanis a betűk leple alatt rejtve a bölcsesség és tudás tárháza, mely ha feltárul, a hívőket az örök életre igazítja. Bezárt kert ez, hiszen efféle folyóvizek öntözik és illatos virágokkal van teli. Lepecsételt forrás ez, égi itallal telve, mely állandóan kész arra, hogy a hívők iganak belőle: mézzel folyó, zavartalan forrás a belőle merítőknél. Az Úr étkes tálja ez, minden ízletes lelki falattal megrakva, minden életet ajándékozó táplálékkal elhalmozva. Hiszen a zsoltárok édes dallamain (*per suavia ... psalorum canora*), váltakozó kórusban (*alternantibus choris*) végezzük a szent Egyházban az istenszolgálatot (*officia*). Rajtuk keresztül szólal meg (*canere incipitur*) a lelkek serénységével az Isten éjszakai dicsérete (*nocturna laus*), amikor az éjszaka csendjét felverve a hívők ajka mézédés dallamban (*mellifluam ... in musicam*) tör ki. Ővelük töltjük el a nappali dicséret elmélkedéseit (*laudis diurnae meditatio*), amikor a megfelelő órák megkívánják (*horis competentibus*), és az ő szent ígéik által éled fel a szívben az Úrra való emlékezés, hogy hálaadással telve neki szüntelenül fáradozóan dicséretet énekeljünk (*laus indefessa cantetur*). Általuk szereztetnek édesen (*dulciter*) a himnusz zengő énekek (*hymnidica ... cantica*), általuk énekeljük az alleluja mézédés dallamát (*mellifluum melos ... alleluia*) örvendezéssel (*in iubilo*), egyszóval, a zsoltárok édességes éneklésekor (*in psalorum dulcissimo cantu*) a dicséret (cum laudibus), *hymnuszok* (*hymnis*) és *lelki énekek* révén (*canticis spiritalibus*) kezdődik, folytatódik és fejeződik be mindennemű szépség (*ornatus*) az Egyházban. A zsoltárok kincsesházában (*in psalorum thesauro*) van még egy csodálatos, a Szentlélek által szerzett és elrejtett dolog, hogy aki csak a zsoltárok szavait (*psalorum verba*) éneklé vagy mondja (*cantat aut recitat*), akár a korábban elkövetett vétkek eltörléséért való imádságokban (*in orationibus*), akár az erények kieszközlésén fáradozó esedezésekben (*in obsecrationibus*), akár a már megkapott javakért való hálaadásban (*in gratiarum actionibus*), az nem egy másik ember próféciáit, hanem mintegy a maga saját szavait éneklé vagy mondja (*cantat aut recitat*).

Atto Vercellensis: Expositio epistolarum S. Pauli

In Epistolam ad Ephesios¹⁹

Szólván stb. A *himnusz* (hymnus) az, amikor Isten dicsérete (laus Dei) énekeltetik (canitur), a *zsoltár* (psalmus) hangszerre (organum) vonatkozik; *éneket* (canticum) énekel (cantat) az, aki a mennyei dolgokról beszél. S ezért a *zsoltár* (psalmus) a testre, az *ének* (canticum) pedig a lélekre (animam) vonatkozik.

In Epistolam ad Colossenses²⁰

Tanítván és intvén egymást zsoltárokkal (psalmis), *himnuszokkal* (hymnis) és *lelki énekekkel* (canticis spiritalibus). Arra int bennünket, hogy olyan dolgokon elmélkedjünk, amelyek Krisztust zengik (sonent). Azok legyenek szívünkben, amelyek Istennek, az Atyának mindörökkön hálát adnak, hogy neki szolgáljon a csengő hang (vox canora), őt dicsérje a *zsoltár* (psalmus), őt magasztalja a *himnusz* (hymnus). Egyedül ő ismerje ezeket, aki átlátja a lélek rejtett dolgait, ő, akitől egyedül reméljük jutalmunkat: Dávid *zsoltáraival* (psalmis Davidicis), Mózes és mind a próféták *énekeivel* (canticis), *himnuszokkal* (hymnis), mint amilyenek a három ifjú dallamai (melodiae) voltak a kemencében. Azért mondjuk el ezeket, hogy az Egyház építését bölcsen és értelmesen végezzétek. Arról pedig, hogy a *zsoltárok* (de psalmis), *himnuszok* (hymnis) és *énekek* (canticis) miben különböznek egymástól, fentebb, az Efezusiakhoz írt levél kapcsán már értekeztünk. *Hálával* (in gratia) *énekelvén* (cantantes) *szívetekben az Istennek*, azaz nem csak szájjal, hanem szívvel is énekeljétek (canite), hogy a szív összhangban legyen a szóval (cum voce concordet), hogy megérthessétek, amit énekeltek (canitis). Azt parancsolja ugyanis, hogy a szívünkben énekeljünk (cantari), nehogy az az emberek kedvezéséért legyen és elveszítse, amit megszerzett.

Auctor incertus: Monumenta de treuga Domini²¹

Ha pedig, mitől Isten mentsen, ebben a hűtlenségben haltak volna meg, testüket ne temessék el *zsoltárok* (cum psalmis) és *himnuszok* (hymnis) vagy *lelki énekek* kíséretében (spiritalibus canticis), sőt a hívő elhunytak sorában se olvassák fel nevüket (recitentur nomina) a szent oltárnál.

¹⁹ PL CXXXIV, 579.

²⁰ PL CXXXIV, 634–635.

²¹ PL CLI, 743.

Auctor incertus: De modo bene vivendi²²

LII. — A zsoltárok és himnuszok

122. Szeretett nővérem, amikor az Isten színe előtt *zsoltárokat és himnuszokat* (psalmos et hymnos) énekelsz (cantas), azon jártasd az elmédet (in mente), amit szavaddal (voce) énekelsz (cantas). Szíved egyezzek meg szavaddal (mens tua cum voce concordet), egyezzek meg nyelveddel (concordet cum lingua), nehogy máson gondolkodj, mint amit énekelsz (cantes). Ha mást énekelsz (cantes) szívemben, és mást énekelsz (cantes) szavaddal (in voce), elveszted az éneklés fáradósod gyümölcsét. Ha tested a szentegyházban áll, elméd azonban kívül kószál, elveszted jutalmadat. Erről mondja az Írás: „Ez a nép ajkaival tisztel engem, szíve pedig távol van tőlem”. (Mt 15,8; Mc 7,6; vö. Is 29,13) Inkább legyen, amint az Apostol mondja: „Zsoltározom lélekben (psallam), de zsoltározom (psallam) értelmekkel is”. (1K 14,15) Énekelek (cantabo) számmal, szívemmel is. Jó dolog tehát szüntelenül értelmekkel könyörögni az Úrhoz. De jó dolog éneklés (sono vocis), *hymnuszokkal* (hymnis) és *zsoltárokkal* (psalmis) és *lelki énekekkel* (canticis spiritualibus) is magasztalni az Istent. Amiként a könyörgések hasznunkra válnak, úgy a zsoltárok éneklésével (psalmodia) gyönyörködhetnek bennünket. Az éneklés gyakorlata (usus cantandi) megvigasztalja a szomorú szíveket. Az ének (cantus) megvidámítja az emberek szívét az egyházban, odacsalogatja a fennhéjázókat, buzdítja a resteket, a bűnösöket pedig sírásra hívja: mert legyen a világi emberek szíve mégoly kemény is, amint meghallják a zsoltárok édességét (dulcedinem psalmodia), rögtön a jámborság szeretete felé fordulnak. Számosan vannak olyanok, akik a zsoltárok édességétől (suavitate psalmodia) töredelemre indulva megsemitik bűneiket. Könyörgést (oratio) csupán ebben az életben ontunk a bűnök bocsánatára, a zsoltáréneklés (psalmodia ... decantatio) viszont az Istennek az örök boldogságban történő mindörökké tartó dicséretét jelzi, amint írva van: „Boldogok, akik lakoznak a te házában, Uram, örökkön örökké dicsérnek téged!” (Ps 83,5) Mindaz, aki hűségesen és figyelmes lélekkel éneklé a zsoltárokat (psalmos decantat), valamiképpen az Isten angyalainak társa lesz. Mikképpen? Úgy, hogy az ember a saját mértéke szerint (pro modulo suo) dicséri a földön, akit az angyalok szüntelenül imádnak és magasztalnak a mennyben. A zsoltáréneklés (psalmodia decantatio) egyszer könnyekre indít, másszor meg imádkozásra (ad orationem) hív.

123. A zsoltárok (psalmi) teszik nekünk kedvessé az éjszakai virrasztást (vigilias noctis), hiszen ezt mondják: „Örvendeztetek, igazak, az Úrban, az igazakhoz illik a dicséret”. (Ps 32,1) A zsoltárok (psalmi) a fény feletti örvendezéssel jelentik nekünk a nap első óráját (horam diei primam), mondván: „Isten, a te nevedben szabadíts meg engem, és a te erőddel ítéld meg engem!” (Ps 53,3) A zsoltárok (psalmi) szentelik meg nekünk a nap harmadik óráját (horam diei

²² PL CLXXXIV, 1274–1276.

tertiam), amikor ezt mondják: „És szálljon reánk, Uram, a te irgalmasságod, a te üdvösséged a te beszéded szerint”. (Ps 118,41) A zsoltárok (psalmi) örvendeztetnek meg bennünket a nap hatodik órájában (hora diei sexta) a kenyértöréskor (in panis confractio). A zsoltárok (psalmi) oldják fel a bűnt a nap kilencedik órájában (ad horam diei nonam), és töltenek el bennünket lelki édességgel és kellemmel. A zsoltárok (psalmi) ajánlanak bennünket a nap esti órájában (hora diei vespertina) Istennek, mondván: „Szálljon fel, Uram, az én imádságom, miként a tömjénfüst a te színed elé, kezeimnek fölemelése legyen előtted esteli áldozat”. (Ps 140,2) A zsoltárok (psalmi) figyelmeztetnek végül a kompletórium idején (ad completorium), hogy áldjuk az Urat, mondván: „Íme, most áldjátok az Urat, ti minden szolgálói az Úrnak.” (Ps 133,1) Krisztusban szeretett nővérem, szilárdan tartsd meg emlékezetedben azt, ami az Isten fülében kedvesen hangzik (bene sonat), együtt a szent lelkülettel. A szeretet és szerelem és ájtatosság révén énekelj (canta) *zsoltárokat* (psalmos), *himnuszokat* (hymnos) és *lelki énekeket* (cantica spiritualia) Istennek. Erre figyelmezteti az Énekek énekében a Jegyes, vagyis Krisztus menyasszonyát, az Egyházat, vagy a szent lelket (sanctam animam), mondván: „Mutasd meg nékem a te arcodat, hadd halljam (sonet) fülemben hangodat (vox), mert a te hangod (vox) édes, a te arcod ékes” (Ct 2,14) Így szól: Kedvesem, aki az édességes szemlélődés ágyán fekszel, melyen *zsoltárookban* (in psalmis), *himnuszokban* (hymnis) és *lelki énekekben* (canticis spiritualibus) és imádkozásokban (orationibus) vágyasz nekem tetszeni, jöjj, és „mutasd meg nékem a te arcodat”, azaz lépj ki szíved rejtekéből, és mutasd meg jócselekedeteid szépségét mások okulására, hogy „amikor látják jócselekedeteket, dicsőítsék a ti menyeyi Atyákat!” (Mt 5,16) „Hadd halljam (sonet) fülemben hangodat (vox)”, azaz a magasztalás hangját (vox), az isteni dicséret hangját (vox), az ujjongás hangját (vox), mely arra indít másokat, hogy dicsérjen és dicsőítsen engem. A zsoltárok éneklése (cantus psalmodium) kellemmel tölti el a hallgatók fülét, és helyes életre indítja a hívők lelkét. Legyen egy az éneklők hangja (vox cantantium), és elegyítsük a dicséret igéit (verba laudis) Isten láthatatlan angyaláival.

124. Isten szolgálóinak szüntelenül dicsérniük kell az Úr nevét, amit a felső vizek is példáznak, amelyekről ezt mondja a zsoltár: „Áldjátok, minden egek fölötti vizek, az Urat” (Dn 3,60), hiszen a választottak nem szűnnek meg mindörökkön dicsérni az Úr nevét. Az alsó vizekről pedig ez mondatott: „Gyűljenek a vizek, melyek az ég alatt vannak, egy helyre” (Gn 1,9), mert az egész világon szétszóródott gonoszokat összegyűjtik majd a pokolba, hogy ott gyötrődjenek. A hívőknek szünet nélkül dicsérettel kell adózniuk Istennek, mert az Isten kedvét leli azokban. Azt pedig, hogy az Isten kedvét leli a hívők dicséreteiben, a Jegyes tanúsítja, vagyis Krisztus, aki az Énekek énekében menyasszonyához, vagyis a szent lélekhez így szól, mondván: „Ki a kertekben lakozol”. (Ct 8,13) Az Egyház vagy bármely szent lélek a kertekben lakozik, hiszen már eltelt virulással és a jócselekedetek reményével. Minthogy pedig már a kertekben lakozik, illő, hogy hallassa hangját (vocem) jegyese előtt, vagyis a magasztalás vagy

a szent ujjongás jó énekét (cantum bonae praedicationis vel sanctae iubilationis); vagy pedig az isteni dicséret hangját (vocem) bocsássa ki magából, amelyben a Jegyes gyönyörködik, amelyre vágyakozik, s amelyet barátai is meghallgatnak, vagyis mind a választottak, akik az élet ígéire, azaz az olvasmányok (lectiones), *zsoltárok* (psalmos), *hymnuszok* (hymnos) és *lelki énekek* (cantica spiritualia) hallgatására áhítoznak, hogy a mennyei haza számára új életre támadjanak. Így tehát, tisztelendő nővérem, ahogy már fentebb is mondtam, fölöttébb szükséges neked, hogy egész életedben dicséred a mindenható Istent, Teremtőt, hiszen onnan fakad számodra bocsánat, ahonnan őt dicséred. Dicséred hát őt szívedben, dicséred hangoddal (in voce); dicséred őt az ujjongás hangján (in voce iubilationis), de dicséred őt a szemlélődés rejtekében is; dicséred őt elméd kamrájában, a hang ujjongásával (in iubilatione vocis). Ámbár Isten dicséretére méltatlanok és bűnösök vagyunk, mégsem szabad felhagynunk a dicsérettel, mert onnan várjuk bűneink bocsánatát, ahol őt, az Istent magasztaljuk. Erről mondja az isteni szó (vox divina) a Zsoltárokban (in Psalmis): „A dicséret áldozata tisztel meg engem, és ott van az út, amelyen megmutatom neki Isten üdvösségét”. (Ps 49,23) Mintha még nyíltabban ezt mondaná: a zsoltárokban (in psalmis) van a dicséret útja, amelyen eljuthatsz az örök dicséretre. Ám ha én ezt neked meg nem mutatom, soha meg nem találod. Ezért hát, kedvesem, minthogy üdvösségünk útja a Teremtő kezében van, figyelmeztetlek, hogy az Isten dicsérete soha meg ne szűnjék ajkadon. Drága nővérem Krisztusban, az Isten a te dicséreted, légy hát te is az ő dicsérete, úgy, hogy mindig az ő magasztalása legyen ajkadon. Ámen.

Petrus Lombardus: Collectanea in epistolas Pauli²³

(Jeromos) *Hanem teljesedjete be Szentlélekkel, azaz a Szentlélek ajándékaival, szílván.* Mintha ezzel ezt mondaná: akkor tudtok elteni a Szentlélekkel, ha magatok *beszéltek* magatokkal, vagyis ha felfogjátok és magatok között oktatókat egymást mindazt illetően, amit *zsoltárokban* (in psalmis) —ezek a helyes cselekvésmódra figyelmeztetnek—, *hymnuszokban* (hymnis) —ezek az Isten dicséretéről szólnak—, és *lelki énekekben* (canticis spiritualibus) —ezek az örök boldogságról valók— mondtok. Ezért ezeket, minthogy lelki természetű dolgokat tanítanak, lelkileg kell megértenünk, de cselekvéssel kell valóra váltanunk. Ezért folytatja: *énekelvén* (cantantes). Mintha azt mondaná: Beszélgetek kell erről, vagyis ki kell képeznetek magatokat ezeket illetően. Ezek elmondása után legyetek valóságos tetteitekben is *éneklők* (cantantes), vagyis Istent dicsérők s az örökkévaló dolgok miatt örvendezők, amint arra a *hymnusz* (hymnus) és az *ének* (canticum) megtanított benneteket; és legyetek *zsoltározók* (psallentes), helyesen cselekvők, amint a zsoltár (psalmus) tanított benneteket.

²³ PL CXCII, 212–213; 284.

(Ambrus) „Békéről” akkor is beszélhetünk, ha nem jár vele szeretet. A szeretet ellenben maga után hozza a békét is, amelyet teremt; ebben a békében „hívatatok el”, és ő helyezett el benneteket az Egyház „egy testében”. (Kol 3,15) A béke ugyanis elengedhetetlen a test egységéhez, amelyet a szeretet hoz létre. Mindezekért „legyetek hálásak” (Kol 3,15) Istennek, *tanítván egymást* és másokat, arra, amit nem tudtok. *Intvén egymást* a már tudott dolgokra, hogy ez a tudás létrejöjjön azokban is, akik nem ismernek, és figyelmeztetés legyen azoknak, akikben már van ismeret, ámde tunyák. *Tanítván*, mondom, és *intvén* azokra a dolgokra, amelyek a *zsoltaókban* (in psalmis) találhatóak — ezek az erkölcsökről szólnak —, aztán a *hymnuszokban* (in hymnis) — ezek Isten dicséretéről szólnak —, és a *lelki énekekben* (canticis spiritualibus) — ezek az örökké tartó jóról valók. Ezekben taníttatván és intetvén *énekeljete*k (estote cantantes) az *Úrnak*, vagyis az Úr tiszteletére. És ne csak ajkatokkal énekeljete, hanem *szívete*kben is, azaz értelmekkel, avagy figyelmesen. Mindezt *hálával*, azaz Isten jótéteményeit fontolóra véve. Azt pedig, hogy mi által lehetséges mindez, sorjában bemutatta, amikor ezt mondta: *Krisztus ígéje* stb.

Gerhohus Reicherspergensis: Commentarius aureus in psalmos et cantica ferialia²⁴

A héber szövegben ezt olvassuk: „Az én könnyhullatásom lett a kenyerem éjjel és nappal, midőn naponta mondták nekem: Hol van a te Istened? Erre visszaemlékeztem, és felindult bennem a lelkem, mert eljutok-e az árnyas helyre (umbraculum), hallgatni fogok (tacebo) egészen az Isten házáig, a dicséret szavával (in voce laudis) és hálaadással (confessionis) az ünneplő sokaságban?” (Ps 41,4–5). Az, aki így szól: „hallgatni fogok egészen az Isten házáig”, nemde azt is jelzi, hogy az Isten házán kívül maradók nem tudnak megfelelően válaszolni, amikor így szólnak a hívő keresztényhez: „Hol van a te Istened?” Jöjjenek el az Isten házába, ne kintről, távolról hallgatózzanak, hanem hallják meg belül, közelről a Szentírást és az isteni énekeket (cantica divina), a dicséret szavával (in voce laudis) és hálaadással (confessionis), a lakomázó és ünneplő sokaságban. Énekeljék el (cantent) egyszer valóságban a grádicsok énekét (canticum graduum) egészen a grádicsok tizennegyedik vagy tizenötödik énekéig (canticum graduum), és ne mindig csak kívülállóként mondják nekem: „Hol van a te Istened?” Ott bizonyosan meglelik, „mert ott rendelt az Úr áldást és életet mindörökre”. (Ps 132,3) Megérik majd ott a kenetet, „amely lecsordul a szakállra, Áron szakállára, amely lecsordul ruhája szegélyére, mint a Hermon harmata, amely le hull a Sion hegyére”. (Ps 132,2) Én, Kóré fia, ott már Isten kegyelméből célba érve zsoltaórozom (psallo), és mint a szarvas, arra vágyakozom (vö. Ps 41,1), hogy végül azokon a lépcsőkön is túlléphessek, így éne-

²⁴ PL CXCIII, 1504–1505.

kelvén: „Mert átmegyek csodálatos sátrának helyére, egészen az Isten házáig”, melyet nem emberkéz épített (vö. H 9,24), s mely örökkön áll a mennyben? Ide vonz engem az ujjongás és hálaadás szava (in voce exultationis et confessionis), miközben a lakomázó és ünneplő tömeg hangja (sonus) hallatszik — a lelki fül számára. [...]

Ez a kifejezésforma annak a helyzetnek a hasonlóságából ered, amikor az emberek ünnepet vagy lakodalmat ülvén orgonát (organa), vagy egyéb zeneszerzőszámokat (musica instrumenta) visznek magukkal, amelyek a fül gyönyörűségére szolgálnak. S ha valaki megkérdezi, mi készül itt, akkor, nehogy illetlennek tűnjenek az énekek (cantica), azt mondják, hogy lakodalmat vagy ünnepet ülnek — a lakodalom vagy ünnep tisztos nevével palástolván a fényűzés dolgait. Ugyanígy tehát az örökké tartó ünneplés hangja (sonus) simogatja a szív fülét, és még a külső fülek gyönyörködésére is mentséget ad, ha a belső gyönyörködés nagyobb, azaz inkább gyönyörködteti az érzékelés az értelmet, mint az éneklés (cantus) a hallást. „Mert amikor megesik velem, hogy jobban gyönyörködtet az éneklés (cantus), mint az énekelt tartalom (res, quae canitur), megvallom: büntetésre méltóan vétkezem” — mondja Vallomásainak könyvében Szent Ágoston (X,33). Simogassa csak a hallást az éneklés (cantus), mely hol édes (suavis), hol magasan szárnyaló (altisonus), hol a *zoltároké* (psalmodium), hol a *himnuszoké* (hymnorum), hol meg a *lelki énekeké* (canticorum spiritualium); ámde simogassa még inkább a lelket a lelki értelem, hogy amikor valamit szánkkal kimondunk, vagy a fülünkkel hallgatunk, annak lelki értelmét szívünkben is rögtön forgassuk. Ilyen összhangzatok (symphonias) és zoltárénekek (psalmodias) közepette szokell előre „a szarvas”, vagyis a gondolkodó lélek, „a forrás vizéhez”, melyekből kortyolva annyira megtörik és eltelik, hogy még a külső embernek is jut a vízből —könnyeinek—, ámde a romlandó test megterheli a lelket, mely a test erőtlenségéből le-lehanyatlik a neki szokásos dolgokhoz, és elviseli a haszontalan gondolatok fantáziaképeit, miként a szemtelenkedő legyeket.

Gerhohus Reicherspergensis: Expositio in Psalmos²⁵

Mert olyan ez a víz, hogy valóban valamiféle józan részegséget okoz azokban, akik isznak belőle, olymódon, ahogy az efféle ivásról az Apostol tanítja: *Meg ne részegedjetek bortól, amiben kicsapongás van, hanem teljesedjete be Szentlélekkel; szólván egymás közt zoltárokból (in psalmis) és himnuszokban (hymnis) és lelki énekekben (canticis spiritualibus), zoltározován (psallentes) szívetekben az Atyának és Istennek, engedelmeskedvén egymásnak Krisztus félelmében. A zoltárok (psalmi), himnuszok (hymni) és egyéb lelki énekek (ceteraque spiritalia cantica) az üdvös-*

²⁵ PL CXCIV, 450–451; 768–769.

ség italát tartalmazó ezüst és arany edények, amelyekből mindannyiszor iszunk, valahányszor nem csak lelkünkben, hanem értelmünkben is zsoltározunk (psallimus), annak példájára, aki így szólt: „Zsoltározom (psallam) lelkemben (spiritu), de zsoltározom (psallam) értelmemben (mente) is.” (1K 14,15) Azt jelenti helyesen és bölcsen (sapienter) zsoltározni (psallere), hogy az ember értelmében elgondolkodik (sapit in mente) azon, amit az elmélkedés során szájával mond vagy lelkében forgat (ruminatur). Ehelyütt léleknek (spiritus) nevezi az emberi léleknek (animae) amaz erejét, amellyel az olvasottakat vagy hallottakat lelkünkben (in animo) forgatjuk, emlékezetből (memoriter). Ámde az értelem gyümölcstelen, ha az emlékezet gyomrában, amelyben mindezek együtt vannak, mint valami meg nem emésztett étkek, nem található olyan tűz és forróság, amely mindezeket jól megfőzi. Ha viszont ezektől zubog és forr az értelem gyomra a zsoltározás (psallendum) vagy éneklés (canendum) vagy elmélkedés folyamán jelenlévő szent kívánságok révén, akkor ezek által rendszeren gyarapodik az egész belső ember, mintegy mézet szíva a sziklából, és olajat a kemény kőből (vö. Dt 32,13).

„Énekek” (cantabiles) „nekem” —vagyis az Egyháznak, vagy az egyházi embernek— „a te parancsolataid” (Ps 118,54), vagyis rendelkezéseid, melyek ismerete nélkül meg nem igazulhat az ember, aki „nemcsak kenyérrel él, hanem minden igével, mely Isten szájából származik. (Dt 8,3; Mt 4,4) Innen van az a zeneszó (symphoniae), innen vannak azok az éneklő kórusok (chori cantantes) (vö. L 15,25), amelyek a megtérő fiút fogadják, aki elveszett és megtaláltott. (L 15,32) Innen vannak azok a lelki énekek (cantica spiritualia), amelyek gyönyörködtetik az Egyházat vagy bármely hívő lelket. Ezek gyakori éneklésére szólít bennünket az Apostol: *teljesedjete be Szentlélekkel, szólván egymás közt zsoltárokbán (in psalmis) és lelki énekekben (canticis spiritalibus) énekelvén (cantantes) szívetekben az Úrnak.*

Ermengaudus: Contra Waldenses²⁶

X. fejezet. Az egyházi ének.

Hasonlóképpen kárhoztatják az eretnekek az egyház éneklését és dicséreteit (cantum et laudes), amelyekkel a klerikusok az Új- és az Ószövetségből adóznak az Istennek, Teremtőjüknek. Ezzel a tévelygéssel szemben előhozzuk Pál apostol tanúságát, aki az Efezusiakhoz írott levelében ezt mondta: *Teljesedjete be Szentlélekkel; szólván egymás közt zsoltárokbán (in psalmis) és himnuszokban (hymnis) és lelki énekekben (canticis spiritalibus), énekelvén (cantantes) szívetekben az Úrnak, Hálaát adván mindenkor mindenekért a mi Urunk Jézus Krisztusnak nevében az Istennek és Atyának.* Hasonlóképpen Pál a Kolosszeiekhez írott leve-

²⁶ PL CCIV, 1250.

leben ugyanerről ezt mondja: *Krisztusnak beszéde lakozzék tibennetek gazdagon minden bölcsességben tanítóán és intvén egymást zsoltárokkal (psalmis) és himnuszokkal (hymnis) és lelki énekekkel (canticis spiritualibus), hálával énekelvén (cantantes) szívetekben az Istennek.*

Thomas Cisterciensis, Joannes Algrinus: Commentaria in Cantica canticorum²⁷

Az igaz ember lelkiismerete befelé ragyogjon a tisztaság fényétől, kifelé pedig a szeretet cselekedeteitől. Krisztus sátrában tehát, amely az Egyház, megvan a helyük az Istent dicsérő kórusoknak (chori), hogy felszítsák a jámborságot és a háláadásra. Hogy pedig miként kell dicsérniük az Istent, azt az Apostol tanítja: *Szólván egymás közt zsoltárookban (in psalmis) és himnuszokban (hymnis) és lelki énekekben (canticis spiritualibus).* A zsoltárok (psalmi) a helyes cselekvésmódra vonatkoznak, a himnuszok (hymni) Isten dicséretére, a lelki énekek (cantica spiritualia) az eljövendő feletti örvendezésre. Az elsőről Pál így ír: „Míg időnk van, cselekedjünk jót mindenekkel, kiváltképpen pedig a mi hitünk cseledeivel”. (G 6,10) A másodikról Dávid: „Örvendezzettek, igazak, az Úrban, az igazakhoz illik a dicséret” (Ps 32,1); a harmadikról ugyanő: „Vigadtam, mikor azt mondták nékem: Fölmegyünk az Úr házába.” (Ps 121,1). Helyesen dicséred az Istent, ha erkölcsében is olyan összhang (concordia) lesz, mint hangjaidban (vocibus), hogy példád révén összhangban légy (concordes) felebarátoddal, akaratod révén Istennel, engedelmességed révén pedig mesterreddel.

²⁷ PL CCVI, 682–683.